

УДК 342.9(075.8)

О. БАРАНОВ, кандидат технічних наук**МЕТОДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА**

Анотація. У роботі досліджена задача визначення методу інформаційного права з урахуванням напрямів та тенденцій розвитку інформаційного права.

Однією з найважливіших складових проблеми становлення інформаційного законодавства є задача визначення методу інформаційного права. Аналіз відомих досліджень і публікацій, у яких розпочате вирішення даної задачі, свідчить про початковий етап її розробки як у вітчизняній юридичній науці, так і в закордонній. Відомо, що під методом, як правило, розуміють засоби, прийоми досягнення оголошених цілей, задач. Зміст методів інформаційного права повинен розкривати те, яким чином або в який спосіб вирішуються задачі регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері [1].

Відомо два підходи до оцінки значимості методів правового регулювання. Перший полягає в тому, що наявність специфічного методу правового регулювання – це одна з найважливіших засад для виділення окремої галузі права, тобто методи – це одна з основ класифікації галузей права. Іншими словами, галузь права повинна мати свій специфічний метод. Але діалектика формування галузі права свідчить про те, що спочатку в правосвідомості відбувається процес формування предмета правового регулювання на основі появи нових видів суспільних відносин і підвищення значимості їх результатів для суспільного життя, а вже потім формуються методи правового регулювання [2]. Отже, цілком обґрунтованим є другий підхід, сутність якого зводиться до того, що у всіх галузях права реалізуються загальні методи, властиві самій суті права. Це, насамперед історично перші методи, що з'явилися з утворенням перших галузей права. Тому сучасні галузі права відрізняються одне від одного лише конкретним набором переважних методів правового регулювання.

Слід зазначити, що метод сам по собі має одночасно суб'єктивний і об'єктивний характер. Об'єктивність методу викликана, насамперед, тим, що він визначається предметом правового регулювання, тобто об'єктивно існуючою множиною конкретних суспільних відносин. Саме особливості конкретних суспільних відносин визначають метод (перелік методів), що використовуються в конкретній галузі права. Суб'єктивність методу обумовлюється тим, що його вибір для конкретної галузі права залежить від змісту правосвідомості, а його відображення в конкретних нормах права залежить від волевиявлення законодавця.

Незважаючи на те, що всі дослідники відзначають важливість визначення методів інформаційного права, дотепер не сформульована єдина, стійка точка зору на їх зміст [1, 3 – 6]. Більш того, деякі дослідники вважають, що методи інформаційного права зводяться до методів адміністративного права [6]. Така думка справедлива по відношенню лише до частини інформаційних відносин. У вітчизняній юридичній літературі проблему інформаційного права досліджують ряд учених [7 – 9]. Задача вивчення методів інформаційного законодавства найбільш повно досліджувалась Р. Калюжним, В. Гавловським, В. Цимбалюком, М. Гуцалюком [9]. Автори в результаті досить серйозного аналізу

інформаційного законодавства України наголошують на комплексному характері застосування в інформаційному праві методів провідних галузей права. Однак при цьому визначення конкретних методів інформаційного права практично не проводилось, що пояснюється початковою стадією дослідження в цілому проблеми інформаційного права України. І це спричинено тим, що інформаційне право, інформаційне законодавство тільки народжується в правовій системі держав, тому система його методів знаходиться в стадії формування.

Таким чином, у рамках загальної проблеми дослідження теоретичних основ розвитку інформаційного права України **актуальною є задача визначення системи методів інформаційного права**, а також визначення їх переліку і їх змісту. Актуальність вирішення цієї задачі визначається тим, що методи інформаційного права України є методологічною основою законотворчої та правозастосовної роботи, а від правильного вибору методу істотно залежить ефективність правового регулювання інформаційних відносин. Метою даного дослідження є обґрунтування і визначення структури та змісту системи методів інформаційного права України.

Перш ніж досліджувати задачу визначення методів інформаційного права відзначимо особливості даної сфери суспільних відносин – інформаційних відносин. За своєю сутністю інформаційні відносини мають двояку природу. З одного боку, вони мають самостійний, самодостатній характер, а з іншого боку – вони відіграють допоміжну роль при реалізації переважної більшості інших відносин у суспільстві. Дійсно практично всі суспільні відносини супроводжуються відповідними інформаційними потоками або, іншими словами, інформаційними відносинами. З іншого боку, реалізація інформаційних відносин обов'язково супроводжується цілим спектром суспільних відносин, які регулюються іншими галузями права. Отже, органічний зв'язок інформаційних відносин з іншими видами суспільних відносин визначає такий самий органічний зв'язок інформаційного права з іншими галузями вітчизняного законодавства.

Сучасний розвиток правової системи держав характеризується появою нових галузей права, які є комплексними і не мають специфічного методу, а використовують суперпозицію методів. Це пояснюється тим, що в результаті розвитку суспільних процесів формуються нові множини певних суспільних відносин, що мають потребу у відповідному правовому регулюванні. Ці відносини в початковій стадії сприймаються як похідні від інших суспільних відносин, що мають сталу систему правового регулювання. Тому природно методи правового регулювання “вихідних” галузей права застосовуються і до регулювання суспільних відносин, що народжуються. Згодом ці запозичені методи правового регулювання стають “власними” методами галузей права, що формуються. Як правило, таких запозичених методів у галузях права, що формуються, використовується декілька, тому ці галузі одержали назву комплексних. Прикладом такої комплексної галузі права може служити екологічне право, в якому використовуються методи багатьох галузей права: цивільного, адміністративного, кримінального, конституційного тощо.

З урахуванням сучасного стану розвитку правової системи України та формування нових галузей права пропонується дати наступне визначення системи методів окремої галузі права – це певний набір методів, що є переважними та/або специфічними при визначенні того, яким чином або способом регулюються суспільні відносини у певній сфері суспільного життя.

З цього визначення випливає те, що методи може бути поділено на: **загальні**, котрі використовуються в переважній більшості галузей права; **часткові**, що використовують-

ся в частині галузей права; та **індивідуальні (специфічні)**, що використовуються тільки в конкретній галузі права.

Звідси, під методом інформаційного права розуміється певний набір (системи) методів, що є переважними при визначенні того, яким чином або способом регулюються суспільні відносини в інформаційній сфері.

До загальних методів інформаційного права як комплексної галузі права варто віднести методи, що широко використовуються і в інших галузях права, – це диспозитивний та імперативний методи [3]. Перший з цих методів є характерним для приватного права (найбільш показовий приклад – цивільне право). Другий – є характерним для публічного права (найбільш показовий приклад – адміністративне право). Приведемо приклади диспозитивної й імперативної норм інформаційного законодавства. У статті 38 Закону України “Про інформацію” сказано, що: *“Право власності на інформацію – це врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження інформацією.*

Інформація є об'єктом права власності громадян, організацій (юридичних осіб) і держави. Інформація може бути об'єктом права власності як у повному обсязі, так і об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження.

Власник інформації щодо об'єктів своєї власності має право здійснювати будь-які законні дії”.

Частина перша цієї статті містить явно виражену імперативну норму, суть якої зводиться до того, що право власності на інформацію може виникати тільки на підставах, які зазначені в законі, а частина третя цієї статті – диспозитивна норма, що дозволяє власникові інформації за своїм розсудом розпоряджатися нею. Єдина умова, що повинна при цьому виконуватись, носить загальний характер – ці дії не повинні бути протизаконними.

Наведений приклад (до речі, можна ще навести досить велику кількість аналогічних прикладів) свідчить про те, що інформаційне законодавство містить у собі норми, які характерні як для публічного, так і приватного права, що є додатковим підтвердженням комплексного характеру інформаційного права.

Досить широко в інформаційному праві реалізуються часткові методи дозволу, зв'язування і заборони. Імплементация одного з основних принципів інформаційного права - свободи **одержання і поширення інформації** відбувається на основі застосування методу дозволу. Прикладом цього є зміст статей Конституції України (частина перша, друга ст. 34), Цивільного кодексу України (ст. ст. 285, 293, 302), Закону України “Про інформацію” (ст. 5, 9, 10), Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” (ст. 2), Закону України “Про Національну програму інформатизації” (ст. 5).

Метод зв'язування, що зобов'язує виконувати певні дії в обов'язковому порядку, також знаходить висвітлення в ряді норм інформаційного законодавства. Наприклад, у частині шостої ст. 31 Закону України “Про інформацію” говориться про те, що *“Всі організації, які збирають інформацію про громадян, повинні до початку роботи з нею здійснити у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку державну реєстрацію відповідних баз даних”.* Це означає, що необхідною умовою можливості для організацій збирати дані про громадян є їх обов'язок здійснювати державну реєстрацію відповідних баз даних. Таким чином, законодавець зв'язав можливість здійснення організаціями певної діяльності з обов'язком попереднього виконання певних дій.

Не менш часто в інформаційному законодавстві використовується метод заборони, що у змістовній частині правових норм виражається в прямій забороні здійснювати певні дії під загрозою застосування санкцій. Так, законодавець встановив пряму заборону на

тиражування, показ, реалізацію теле-, радіо-, відеопродукції без дозволу її власників (частина друга ст. 25 Закону України “Про телебачення і радіомовлення”). Санкції при порушенні вимог цієї статті визначаються кримінальним і цивільним законодавством.

Наявність в інформаційному законодавстві України досить великої кількості норм, заснованих на застосуванні імперативних, заборонних методів, якоюсь мірою є наслідком попередньої правосвідомості та змісту раніше напрацьованого законодавства. В цілому, тенденція створення все більшої кількості норм інформаційного законодавства, заснованих на застосуванні імперативних, заборонних методів, суперечить зростаючому значенню інформації та інформаційних відносин у житті суспільства. У сучасних умовах необхідно переходити до більш широкого застосування в інформаційному праві методів загально регулюючого впливу, а імперативні, заборонні методи повинні реалізовуватися тільки з метою забезпечення та захисту прав і інтересів суб'єктів інформаційних відносин.

До таких методів, що носять загальнорегулятивний характер, можна віднести методи автономії і рівності сторін. Ці методи широко використовуються при регулюванні цивільних відносин. З огляду на той факт, що переважна більшість інформаційних відносин носять характер цивільних відносин, ці методи повинні широко використовуватися й в інформаційному праві. Не менш важливий для інформаційного законодавства і метод рекомендацій. Наприклад, у частині третій ст. 12 Закону України “Про захист інформації в автоматизованих системах” законодавець дає рекомендацію власникові інформації щодо можливого звернення до органів сертифікації з метою проведення аналізу можливостей АС (автоматизованої системи) щодо належного захисту його інформації та одержання відповідних консультацій.

У чинному Цивільному кодексі України як одну з центральних правових ідей проголошено принцип самостійності юридичної діяльності суб'єктів, що дає можливість врегулювати одиничні суспільні відносини за допомогою правових засобів, які не носять характер юридичної загальнообов'язковості. Реалізується цей принцип за допомогою загального індивідуального методу правового регулювання. В інформаційному праві застосування індивідуального методу правового регулювання означає, що суб'єкти інформаційних відносин мають право укласти договір, що прямо не передбачений актами інформаційного права, але який відповідає загальним основам інформаційного законодавства.

Таким чином, на основі аналізу наукової літератури, інформаційного законодавства України до методів інформаційного права варто віднести:

- загальні:
 - диспозитивний і імперативний;
 - автономії і рівності сторін;
 - індивідуальний метод регулювання;
- часткові:
 - наказу, зв'язування, заборони, дозволу;
 - узгодження, рекомендацій, координації, заохочення.

З урахуванням того, що інформаційні відносини мають місце практично у всіх сферах діяльності громадян, суспільства і держави, інформаційне право має дуже велике значення для подальшого розвитку нашого соціуму, побудови інформаційного суспільства. Тому інформаційне право вимагає залучення методів багатьох галузей права, що, без сумніву, буде служити його зміцненню.

Висновки.

В роботі показана актуальність в цілому для проблематики інформаційного права дослідження задачі визначення методу інформаційного права України. На основі аналізу

наукової юридичної літератури, інформаційного законодавства України, конкретних норм права, що регулюють інформаційні відносини в нашій країні, в роботі сформульоване поняття методу інформаційного права, зроблено висновок про комплексний характер галузі інформаційного права, наведено класифікацію методів інформаційного права, на прикладі конкретних правових норм національного законодавства розкрито зміст ряду методів, які використовуються в інформаційному праві.

Сучасні процеси розвитку суспільства в Україні призводять до того, що зміст конкретних суспільних відносин, які вимагають правового врегулювання, та правосвідомість можуть змінюватися, а в деяких аспектах навіть кардинально. З цього випливає дуже важливий висновок – методи конкретної галузі права, особливо такого, що зароджується, зокрема інформаційного права, знаходяться в діалектичному розвитку, тому можуть змінюватися як за складом, так за змістом. З врахуванням цього процес дослідження проблематики методів інформаційного права повинен носити постійний характер.

Використана література

1. Разуваев В.Э. Информационное право: актуальные проблемы формирования новой отрасли // Сборник “Материалы научно-практической конференции юридического факультета” Елецкого государственного университета им. И.А. Бунина. – Елец: ЕГУ им. И.А. Бунина. – 2002. – С. 160-169.
2. Теория государства и права. Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – М., 2000. – 399 с.
3. Копылов В.А. О теоретических проблемах становления информационного права // Информационные ресурсы России. – 1998. – № 3(40).
4. Копылов В.А. Информационное право. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2004. – 512 с.
5. Попугаев Ю.И. Механизм правового регулирования в информационной сфере // Информационное общество. – 1998. – Вып. 6. – С. 54-56.
6. Бачило И.Л. Информационное право. Роль и место в системе права Российской Федерации // Государство и право. – 2001. – № 2.
7. Гавловський В.Д. Інформаційне законодавство України: від інкорпорації до кодифікації // Систематизація законодавства України: проблеми теорії і практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1999. – С. 289-292.
8. В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець, М. Коваль, Ю. Базанов. е-майбутнє та інформаційне право; За ред. док. економ. наук, професора, члена-кореспондента Академії правових наук України М. Швеця. – 2-е вид., доп. – К.: НДЦП АПрН України. – 2006. – 234 с.
9. Калюжний Р., Гавловський В., Цимбалюк В., Гуцалюк М. Питання концепції реформування інформаційного законодавства України // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. – К., 2000. – С.17-21.

~~~~~ * * * ~~~~~